

MIKROEKONOMI

Dr. Mahfi Eğilmez, İstanbul'da doğdu. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi İktisat ve maliye bölümünü bitirdi. Gazi Üniversitesi'nde kamu maliyesi alanında doktora yaptı. Maliye Müfettiş Muavini olarak başladığı kamu kesiminden, Hazine Müsteşarı iken istifa ederek ayrıldı. Özel sektörde finans kuruluşlarında üst düzey yönetici olarak görev yaptı. *Yeni Yüzyıl* ve *Radikal* gazetelerinde 12 yıl süreyle köşe yazarları yazdı. Halen Kadir Has Üniversitesi'nde ekonomi politikası dersi veriyor, televizyonda sürekli ekonomi yorumları yapıyor, www.mahfiegilmez.com blogunda kendime yazılar adıyla yazılar yayınlıyor ve Hitit tarihi üzerine çalışmalar yapıyor.

Mahfi Eğilmez'in bundan başka yayınlanmış 13 kitabı var.

DR. MAHFİ EĞİLMEZ

MİKROEKONOMİ

Güncel Örneklerle

Remzi Kitabevi

MİKROEKONOMİ / Dr. Mahfi Eğilmez

© Remzi Kitabevi, 2015

Her hakkı saklıdır.

Bu yapıtın aynen ya da özet olarak
hiçbir bölümü, telif hakkı sahibinin
yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

Kapak: Ömer Erduran

ISBN 978-975-14-1690-2

BİRİNCİ BASIM: Kasım 2015

Kitabın basımı 2000 adet yapılmıştır.

Remzi Kitabevi A.Ş., Akmerkez E3-14, 34337 Etiler-İstanbul

Sertifika no: 10705

Tel (212) 282 2080 Faks (212) 282 2090

www.remzi.com.tr post@remzi.com.tr

Baskı ve cilt: Remzi Kitabevi A.Ş. basım tesisleri

100. Yıl Matbaacılar Sitesi, 196, Bağcılar-İstanbul

Sertifika no: 10648

İçindekiler

Tablolar, 9

Önsöz, 11

1. Giriş, 13

1.1. Ekonominin Temel Konusu: Kıtılık ve Tahsis	13
1.2. Mikroekonominin Çerçevesi ve Makroekonomiyle Farkı	15
1.3. Bazı Önemli Konular	16
1.4. Temel Kavramlar	19
1.5. Ekonomik Analizin Temel Taşları.....	23
1.6. Ekonomide Kesimler	25
1.7. Sorular	27
1.8. Birinci Ek: Değeri Yaratan Nedir?	27
1.9. İkinci Ek: Analiz Yapabilmenin İpuçları	29
1.10. Üçüncü Ek: Kapitalizm ve Sosyalizm	29

2. Geometri ve Fonksiyonel İlişkiler Hatırlatması, 32

2.1. Koordinat Sistemi	32
2.2. Koordinat Sisteminin Ekonomide Kullanılışı.....	33
2.3. Pozitif ve Negatif Eğimler	34
2.4. Fonksiyonel İlişkiler	36
2.5. Ekonomide En Çok Kullanılan Fonksiyonların Grafikleri ..	37
2.6. Sorular	38
2.7. Ek: İktisatçı Olmak.....	38

3. Mikro Analizin Temelleri, 42

3.1. Ekonomide Karar Alıcılar.....	42
3.2. Piyasa	43
3.3. Arz (S)	46
3.4. Talep (D)	48
3.5. Piyasa Dengesi ($S = D$).....	50
3.6. Alternatif Maliyet Kavramı.....	52

3.7. Marjinal Kavramı ve Uygulamadaki Yeri	53
3.8. Mikro Analizin Temel Varsayımları.....	55
3.9. Mal ve/veya Hizmet Piyasasında Dengeye Gidişin Şematik Gösterimi	56
3.10. Sorular.....	58
3.11. Ek: Semt Pazarından Çıkacak Analizler.....	59
4. Tüketim, 60	
4.1. Tüketimin Şeması.....	60
4.2. Tüketimin Tanımı	61
4.3. Tüketimin Nihai Amacı: Fayda	62
4.4. Tüketici.....	64
4.5. Tüketimin Sınırı	74
4.6. Tüketici Dengesi	78
4.7. Bireysel Talep	91
4.8. Piyasa Talebi.....	102
4.9. Toplu Gösterim: Fiyat-Tüketim Eğrisinden Bireysel Talep Eğrisine Geçiş ve Piyasa Talep Eğrisinin Elde Edilişi ...	104
4.10. Sorular	105
4.11. Birinci Ek: Gelirin Kullanım Biçimleri.....	106
4.12. İkinci Ek: Türkiye’de Hanehalkı Geliri ve Hanehalkının Tüketim Harcamalarının Dağılımı	107
5. Üretim, 109	
5.1. Üretimin Şeması.....	109
5.2. Üretimin Tanımı, Üretim Faktörleri ve Girdiler	110
5.3. Üretimin Nihai Amacı: Kâr	111
5.4. Firma	113
5.5. Firma Dengesi.....	118
5.6. Arz (S)	154
5.7. Piyasa Arzı	161
5.8. Sorular	162
5.9. Birinci Ek: Üretimde Verimlilik:	165
5.10. İkinci Ek: Türkiye’de Firmaların Maliyetleri	166
6. Piyasa Dengesi (S = D) , 169	
6.1. Piyasada Dengenin Oluşumu.....	169
6.2. Arz ve Talebin Kesişmesi.....	169
6.3. Piyasa Dengesine Gidişin Toplu Gösterimi.....	172

6.4. Piyasa Dengesinde Özel Haller.....	174
6.5. Sorular.....	184
6.6. Ek: Piyasada Denge Oluşmaması Hali.....	185
7. Farklı Piyasalar, Farklı Dengeler, 188	
7.1. Piyasa Çeşitleri	188
7.2. Tam Rekabet Piyasası.....	189
7.3. Eksik Rekabet Piyasaları.....	197
7.4. Monopolü Rekabet Piyasası.....	215
7.5. Sorular.....	219
7.6. Ek: Kartel ve OPEC	220
8. Faktör Piyasası , 222	
8.1. Faktör Piyasasında İlişkiler	222
8.2. Üretim Faktörleri	222
8.3. Faktör Arz ve Talebi	223
8.4. Emek ve Ücret.....	225
8.5. Sermaye ve Faiz	230
8.6. Doğal Kaynaklar ve Rant	232
8.7. Girişimcilik ve Kâr.....	235
8.8 Faktör Piyasasında İlişkilerin Şematik Gösterimi	237
8.9. Üretim Faktörlerinin Gelirden Aldığı Payların Ölçülmesi	237
8.10. Sorular.....	238
8.11. Birinci Ek: Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	239
8.12. İkinci Ek: Faiz Çeşitleri.....	240
9. Genel Denge Analizi ve Refah Ekonomisi, 242	
9.1. Genel Denge Analizi	242
9.2. Refah Ekonomisi.....	253
9.3. Sorular.....	255
9.4. Birinci Ek: Gelir Dağılımının Ölçülmesi ve Adalet Sorunu	256
9.5. İkinci Ek: Türkiye’de Gelir Dağılımı	258

Kaynaklar, 259

Sözlük, 261

Tablolar

Tablo 1: Arz Tablosu.....	47
Tablo 2: Talep Tablosu.....	49
Tablo 3: Arz Miktarı, Talep Miktarı ve Malın Fiyatı	51
Tablo 4: Malların Farksızlık Eğrisi Üzerindeki Yeri	65
Tablo 5: Türkiye’de Hanehalkı Tüketim Harcamalarının Dağılımı.....	108
Tablo 6: Üretim Faktörleri ve Üretimden Aldıkları Paylar.....	110
Tablo 7: Toplam Üretim.....	119
Tablo 8: Toplam, Ortalama ve Marjinal Üretim	120
Tablo 9: Toplam Sabit Maliyetler.....	124
Tablo 10: Toplam Değişken Maliyet.....	125
Tablo 11: Toplam Üretim ve Maliyetler	127
Tablo 12: Firmanın Maliyetleri	130
Tablo 13: Firmanın Üretim ve Maliyetleri	132
Tablo 14: Türkiye’de Firmaların Maliyetlerinin Dökümü.....	167
Tablo 15: Piyasaların Ayrıntılı Durumu.....	189
Tablo 16: Tam Rekabet Piyasasında Firmanın Geliri.....	191
Tablo 15: Tam Rekabet Piyasasında Firma Geliri ve Maliyetleri	192
Tablo 18: Monopol Piyasasında Toplam, Ortalama ve Marjinal Gelir.....	201
Tablo 19: Oyun Teorisi: Mahpuslar Açmazı	213
Tablo 20: Üretim Faktörleri	237
Tablo 21: Türkiye’de Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	239
Tablo 21: Türkiye’de Kişisel Gelir Dağılımı 2012 ve 2013	258

Önsöz

Ekonomi biliminde anlatım yöntemi olarak iki farklı yöntem kullanılır. Sözel anlatım, matematiksel anlatım. Matematiksel anlatım da iki farklı yönetime sahip bulunuyor: Geometrik anlatım, cebirsel anlatım. Bu kitapta sözel anlatım ve geometrik anlatım yöntemini bir arada kullanmayı tercih ettim. Bunun iki nedeni var. İlk olarak cebirsel anlatım yönteminin zaten zor bir hedef olan “kolay anlaşılacak” amacını yakalamamı daha da zorlaştıracak bir yöntem olacağı kanısındayım. İkinci olarak da sözel-görsel anlatım tarzının yazan açısından daha kolay ifade imkânı, okuyan açısından da daha kolay kavrama imkânı sağladığını düşünüyorum.

Kullandığımız mikroekonomi teorisi, zaman içinde birçok katkıyla zenginleşmiş gibi görünse de, büyük ölçüde Alfred Marshall ile doruk noktasına çıkmış olan neoklasik yaklaşımın etkisi altındadır. Bu yaklaşım, insanların rasyonel olduğu, tam rekabet sisteminin örnek alındığı, neredeyse bütün kararların marjinal ölçülere göre verildiği, faydanın ve kârın maksimize edilmesinin amaçlandığını varsayarak yola çıkar. Oysa çevremizden gözlemlediğimiz kadarıyla insanlar çoğu kez rasyonel davranmazlar, tam rekabete gerçek yaşamda pek rastlanmaz, kararlar marjlar da alınmaz ve fayda ve kâr maksimizasyonu da çoğu kez sözde kalır. Mikroekonominin bugünkü çerçevesinde gerçek yaşamdan uzak soyut modeller kurulur ve buradan yavaş yavaş gerçek yaşamla gelineceği anlatılır. Çoğu kez gerçek yaşama gelinmeden kitap biter. Matematik, ekonomi konularını daha iyi anlatmak ve daha kolay anlaşılmasını sağlamak için bir araç olarak kullanılmaya başlanır ama giderek amaç haline dönüşür. Mikroekonomi

çalışanlar bir süre sonra kendilerini soyut bir dünyada matematik çalışırken bulabilirler. O aşamada bu çalışmaya ekonomi öğrenmek için mi yoksa matematiğini geliştirmek için mi başladığını karıştırabilirler. Oysa ekonomi, insanın üretim, tüketim, bölüşüm, yatırım, tasarruf gibi alanlardaki davranışlarını anlamaya ve analiz etmeye yönelik basit bir bilimdir.

Mikroekonomi teorisine bu eleştirileri yöneltmeme karşın bu kitabı yazmaktan amacım kitabı okuyanları, mevcut teorik yapıya dayalı olarak ekonomik analiz yapmaya özendirmekten ibarettir.

Giriş

1.1. EKONOMİNİN TEMEL KONUSU: KİTLİK VE TAHSİS

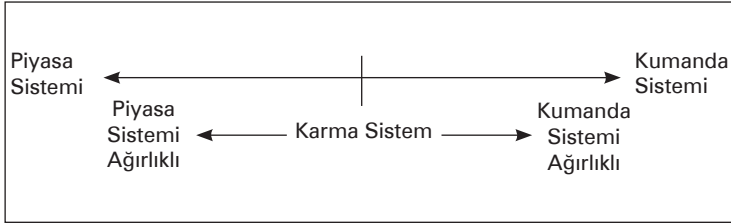
Yunanca “oikia” (ev) ve “nomos” (kural) sözcüklerinden türetilmiş “ev yönetimi” anlamına gelen bir sözcük olan ekonomi, bugün gelinen aşamada ev yönetimi anlamını aşmış, geniş bir çerçeveye oturmuştur. Ekonomi bilimi, ekonominin kapsadığı alanları yani değeri, üretimi, tüketimi, dağıtımını, ticareti, bölüşümü inceleyen, analiz eden ve ulaşılan sonuçlara göre alınması gereken önlemleri gösteren bilim dalıdır.

Genel kabul gören düşünce (tez): İnsanın ihtiyaçları sonsuz denebilecek kadar çok, buna karşılık bu ihtiyaçları giderecek olan kaynaklar kıttır. Sınırsız kaynak gibi görünen hava bile kirlenme nedeniyle kıt kaynak konumuna dönüşmek üzeredir.

Ekonomi biliminin temel konusunu kıt kaynakların, en yüksek tatmini sağlayacak şekilde, insan ihtiyaçlarına tahsis edilmesi (ayrılması) oluşturur. Tahsis sorunu üç farklı biçimde karşımıza çıkar: (1) Kişiler ellerindeki sınırlı kaynakları (ellerine geçen gelirleri) hangi ihtiyaçlarına ayıracaklarına karar vererek kişisel kaynak tahsislerini yaparlar. (2) Firmalar, ellerindeki üretim faktörleri ve girdiler ile hangi malların hangi miktarda üretimini yapacaklarına karar vererek kaynak tahsisi yaparlar. (3) Devletler (ya da kamu kesimi) toplum adına elde ettikleri kıt kaynakları toplum refahını en üst düzeye çıkaracak biçimde toplumun ihtiyaçlarına tahsis ederler. Tarih boyunca kıt kaynakların sonsuz ihtiyaçlara tahsisi sorununun çözümü için başlıca üç sistem uy-

gulanmıştır: Piyasa sistemi, kumanda sistemi ve karma sistem. Piyasa sisteminde kıt kaynakların ihtiyaçlara tahsisi sorunu piyasada arz ve talep dengesiyle belirlenen fiyat ve miktar ilişkisiyle çözülür. Kumanda sisteminde kimin hangi kaynağı ne kadar kullanacağını kamu otoritesi belirler. Karma sistem; piyasa sistemi ile kumanda sisteminin arasında yer alır. Bu sistemde bazı mal ve hizmetler piyasa güçleri tarafından, bazı mal ve hizmetler ise kumanda sistemine göre tahsis edilir. Günümüz dünyasında en yaygın olan sistem karma sistemdir. Bir ekonomide kamu kesiminin üretim ilişkileri içindeki ağırlığı, karma sistemin, piyasa sistemine mi yoksa kumanda sistemine mi daha yakın olduğunu belirler.

Şema 1'de tahsis sorununun çözümüne göre sistemlerin durumu yer alıyor.

Şema 1: Tahsis Sorununun Çözüm Şekline Göre Ekonomik Sistemler

Şema 1'den görüleceği gibi karma sistem her iki sistemden de unsurlar taşıyan bir sistemdir. Hangi sistemden daha fazla unsur taşıdığına göre karma sistemin de ağırlığı belirlenir.

Karşı düşünce (anti tez): Amerikalı antropolog Marshall Sahlin, kaynakların kıt olmadığını, kapitalist sistemin, insan ihtiyaçlarını olduğundan fazla göstererek insanları buna inandırdığını öne sürüyor. İnsanın, toplayıcılık, devşiricilik yaparak yaşamını sürdürdüğü onbinlerce yıl önceki dönemde temel ihtiyaçlarını çok daha az mal ile karşıladığına dikkat çekiyor. Bu teze bakılırsa, kapitalist sistem, günümüz dünyasında örneğin yazılı ve görsel medyada çıkan reklamlar aracılığıyla insanları, aslında hiç dü-

şünmedikleri şeylere ihtiyaçları varmış gibi koşullandırarak sürekli yeni ihtiyaçlar yaratıyor. Böyle olunca da ihtiyaçlar sonsuzmuş gibi algılanıyor.

Sentez: Sahlin'in görüşüne kısmen katılsak ve ihtiyaçların önemli bir bölümünün günümüz sistemi tarafından biraz da yapay biçimde yaratıldığını kabul etsek bile bu sistemi anlayıp analiz edebilmek için yine de çok sayıda ihtiyaç ile az sayıda araç arasında bir tahsis sorunu yaşadığımızı göz ardı edemeyiz.

1.2. MİKROEKONOMİNİN ÇERÇEVESİ VE MAKROEKONOMİYLE FARKI

Mikro Yunanca (mikros) küçük, makro ise Yunanca (makros) büyük anlamına geliyor. Birçok alana uyarlanmış sözcükler olan mikro ve makro, ekonomide de bu özgün anlamlarına uygun olarak farklı alanları ifade etmek için kullanılıyor. Mikroekonomi, kişinin, firmanın, tek tek kurumların davranışlarını, yaklaşımlarını inceleyen ekonomi dalıdır. Kişisel tüketim, kişisel talep, firma üretimi, firma maliyetleri, kurum yatırımları gibi konular mikroekonomi alanında ele alınır. Buna karşılık toplam tüketim, toplam talep, toplam arz, toplam tasarruf veya toplam yatırım, enflasyon, işsizlik, büyüme gibi bir toplumun tümünü topluca ilgilendiren konular makroekonomi adı altında incelenir.

Ekonomide mikro olarak doğru olan her şey makro olarak doğru olmayabilir. Bunun bir örneği tasarruf çelişkisi denilen olayda ortaya çıkar. Tasarruf yapmak mikro anlamda doğru bir davranıştır. Çünkü tasarruf yapan kişi ya da firma, ileride bu tasarrufunu kullanarak kendisine yeni bir imkân yaratabilir, mevcut işini genişletebilir ya da yeni bir iş kurabilir. Buna karşılık bütün toplum aynı anda bu kişi ya da firma gibi tasarruf etmeye başlarsa o toplum birden fakirleşir. Çünkü tasarrufun artması (ihracatı bir kenara bırakırsak) tüketimin ve dolayısıyla üretimin ve yatırımların azalmasına yol açar. Üretim ve yatırım düşüşü, GSYH'nın azalmasıyla sonuçlanır. Bunun sonucunda kişi başına gelir de düşer ve toplum fakirleşir. Bu basit örnek mikro ola-

rak doğru olan bir davranışın makro olarak yanlış olabileceğinin tipik örneğidir.

Ayrıntıyı merak edenler için not: Mikroekonomi ile makroekonomi birbirinden Çin Seddi ile ayrılmış konular değildir. İktisatçılar, mikroekonomik analizin çeşitli araçlarını makroekonomik analizde kullanırlar. Mikroekonomide çokça kullanılan marjinal büyüklüğe dayalı araçlar veya arz ve talep analizleri ya da esneklik gibi kavramlar makroekonomik analiz için de son derecede önemli araçlardır. O nedenle mikroekonominin temelini oluşturan ve tüketici dengesini, üretici dengesini, piyasa yapısını inceleyen fiyat teorisi bütün bir ekonomi biliminde kullanılan analizler için iktisatçının alet kutusu olarak kabul edilir. Mikroekonomik analizi, tam anlamıyla bilmeden, bu analizleri yaşama ve olaylara uygulamayı öğrenmeden iyi bir iktisatçı olmak mümkün değildir.

1.3. BAZI ÖNEMLİ KONULAR

Kısa dönem-uzun dönem: Ekonomi biliminin kısa ve uzun döneme bakışı öteki bilimlerin bakışından farklıdır. Örneğin finans biliminde kısa dönem bir yıldan kısa süre için, orta dönem 1 ile 5 yıllık süre için, uzun dönem ise 5 yıldan uzun süreler için kullanılan deyimlerdir. Ekonomi biliminde konu bu tür zaman dilimleriyle açıklanamaz. Ekonomi biliminde kısa dönem en az bir değişkenin değiştirilemediği bir dönemdir. Diyelim ki üretimde kullandığımız bütün girdileri artırabildiğimiz halde sermayeyi artıramıyoruz. İşte bu durumda kısa dönemden söz ediyoruz demektir. Kısa dönem, bazı hallerde bir gün, bazı hallerde bir ay, bazı hallerde bir yıl veya daha uzun bir süre olabilir. Ekonomi biliminde uzun dönem bütün değişkenlerin değiştirilebildiği, hiçbir şeyin sabit kalmadığı dönemdir. Bu da, bazı hallerde bir yıl, bazı hallerde bir ay bazı hallerde bir gün veya daha kısa bir süre olabilir.

Ekonomide dönem farklarına göre değişen eğilimler: Ekonomik teorilerin geçerliliğini belirleyen bazı farklılıklar vardır.

Bunların başında seçilen dönem gelir. Kısa dönemde doğru olan yaklaşımlar ve çözümler çoğu kez uzun zamanda doğru olmadığı bilinen bir gerçektir. Örneğin 1960'lı, 70'li, hatta 80'li yıllara damgasını vuran Phillips eğrisi analizi enflasyonla işsizlik arasında ters yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuş ve bu kabul bütün batı dünyasının politikacılarının ekonomi politikası uygulamasında elini kolunu bağlamıştı. Buna göre enflasyonu düşürecek politikalar işsizliği yükselten, ya da tersine işsizliği azaltıcı politikalar enflasyonu yükselten sonuçlar verdiği için uygulanması pek tercih edilmeyen politikalar konumuna girmişti. Sonraki yıllarda bu analizin kısa dönem için doğru olmakla birlikte uzun dönemde o kadar da doğru olmadığını ortaya koyan araştırmalar yayınlanınca işin rengi değişmeye başladı. Edmund S. Phelps (2006 Nobel ekonomi ödülü sahibi) bu konuyu araştıran iktisatçılardan birisidir. Phelps, uzun dönemde beklentilerin de devreye girmesiyle enflasyon ile işsizlik arasında bu kadar katı bir birliklik olmadığını ileri süren araştırmalar yayınladı. Bu yeni araştırmalar enflasyon ya da işsizlikle mücadelede kararlı politikacıların karar alma gücünü artırdı.

Zamana ve yere göre değişen anlayışlar: Belirli bir dönemde veya yerde geçerli olan ekonomi kanunları ya da teorileri başka bir dönem ya da yerde geçerliliğini kaybedebilir. Örneğin klasik ekonomi teorisinin belkemiğini oluşturan kanunlardan birisi “her arz kendi talebini yaratır” biçiminde özetlenebilecek olan Say kanunudur. Bu kanun, ekonominin henüz tam olarak parasallaşmadığı ve takas (barter) ekonomisinin büyük ölçüde geçerli olduğu dönemlerdeki durumu son derecede güzel biçimde özetliyordu. Çünkü pazara satmak için koyununu getiren kişi onu, pazara satmak için masa getirmiş kişiyle değiştokuşa soktuğunda her arz gerçekten de kendi talebini yaratmış oluyordu. Ama ekonomi parasallaşıp da takas yönteminin yerini para ile yapılan alışveriş alınca işler karıştı. O zaman arzın mı talep yarattığı, talebin mi arz yarattığı yoksa ikisinin de birbirini etkileyen bir ortamın mı oluştuğu konusu bulanıklaşmaya başladı. İşin içine para girmeden önce arz, talebi yaratıyordu, işin içine aracı olarak para gi-

